

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas *Aalbeek na 1900*

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas

Aalbeek na 1900

De grote naoorlogse uitbreidingen, die kerkdorpen als Hulsberg en Wijnandsrade een compleet ander aanzien hebben gegeven, zijn Aalbeek en andere gehuchten bespaard gebleven. Aalbeek is anno 2015 nog even groot als twee eeuwen geleden¹. Het wegverkeer is toegenomen, maar wegen zijn er nauwelijks bijgekomen. En net als vroeger toont het straatbeeld veel oude boerderijen, gelegen in een lichtglooiend open landschap.

Natuurlijk heeft de tijd niet stil gestaan. In een relatief korte tijd kwamen er asfaltwegen, waterleiding, riolering, elektriciteit, aardgas en telefonie. Dit artikel beschrijft hoe deze basisvoorzieningen, die het moderne leven inleidden, stapsgewijs het dorp hebben bereikt.

Luxe bovenhuis te huur

In 1941 stond de volgende advertentie uit Aalbeek in de krant².

Op het eerste gezicht is dit geen bijzondere tekst. Weliswaar zouden we tegenwoordig "aparte" schrijven, maar de boodschap is duidelijk.

Bij nader inzien zijn er toch wel meer verschillen met de huidige tijd. Want wie adverteert er nu nog dat een woning op het drinkwaternet is aangesloten en (elektrisch) licht heeft? Kennelijk waren dat anno 1941 nog geen standaard voorzieningen. En dan die adressering: zijn er nog Aalbekenaren die het adres "Aalbeek 22" weten te vinden?

De goeie ouwe tijd...

Rond 1900 zag het dorp er nog grotendeels uit zoals het eeuwenlang heeft uitgezien. Aalbeek bestond uit één lange, naamloze straat³ die vanaf de Kaalstreek⁴ rustig slingerend bergafwaarts liep, tot bij Helle waar de Platsbeek ontspringt. Alle wegen waren kiezelwegen en langs de straat liep een deels overkluide greppel met regen- en rioolwater. Als het hard geregend had, spoelde er kiezel of grind van de weg en moest men de kuilen komen dichten⁵.

1 Zie ook wikipedia: https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Aalbeek

2 Limburger Koerier (LK) 23-01-1941, te raadplegen via www.delpher.nl/nl/kranten

3 Bedoeld is de Aalbekerweg en Nieuwenhuysstraat, maar die heten toen nog niet zo. De meeste straten in de voormalige gemeente Hulsberg hadden namelijk nog niet de namen die we nu kennen. In Aalbeek hebben alleen de Bosscherweg en Felisgats hun oude namen behouden.

4 De Kaalstreek ligt aan de Aalbekerweg tussen Aalbeek en Hulsberg, buiten de bebouwde kom.

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas *Aalbeek na 1900*

Auto's reden er in 1900 nog niet. Op straat trof men voetgangers, fietsers, paard en wagen, handkarren en hondenkarren aan. Soms passeerde een koets. Langs de uitvalswegen werden in het bermgras koeien geweid⁶. Er was geen elektriciteit of telefoon.

's Avonds was het pikkedonker, straatverlichting was er alleen in de stad. Thuis had men olielampen. De uitdrukking *zich eine op de lamp sjödde* (een borrel inschenken) stamt uit deze tijd en verwijst naar de gelijkenis tussen sterke drank en lampolie. Drinkwater kwam uit *pöthuuskjes* of het werd opgepompt met een eigen pomp achter de boerderij. De kachel werd gestookt met kolen of houtafval. Naast boeren waren er ambachtslieden actief zoals bakker, smid en kleermaker. Er waren winkeltjes en (huiskamer)cafés. Totdat rond 1910 de mijnindustrie opkwam, werkten de meesten in de directe omgeving. Voor school, kerk en gemeentehuis moest men naar Hulsberg, dat zelf overigens ook maar uit één lange straat bestond⁷.

Telefonie

Vanaf 1920 werd het platteland in Nederland stap voor stap de moderne tijd in geloodst⁸. Voor Aalbeek begint dat in 1922 met de aanleg van het telefoonnet. Er was in dat jaar één telefoonaansluiting. Dat was het *Retraite Huis* (klooster) met abonneenummer 70, destijds vermeld onder de plaats Valkenburg in de telefoongids⁹. Eind jaren twintig kreeg Hulsberg een eigen vermelding. Het retraitehuis kreeg toen een nieuw nummer: 7. Onderwijzer Zef Schillings (1899-1949), die als toneelmeester grote bekendheid in Limburg verwierf, was in 1932 de tweede Aalbeekse abonnee. Naar eigen opgave aan de PTT woonde hij toen aan de *Rijksweg*. Hij had telefoonnummer 10 van de tien Hulsbergse abonnees. De gemeente had nog geen eigen netnummer – dat was niet nodig omdat men alleen tijdens “diensturen” via de telefoniste kon bellen.

Hulsberg.	
Zie ook onder Valkenburg (Maastricht).	
Diensturen: Werkd.: 8½—12½, 14—16, 17½—19½. Z. en Fd.: 8—9. § Zie bizdz. 6.	
Gemeente Veldwachter Dorp B 102a	6
Janssen, Gebr. Auto-ondern., Kerkstr. B 74	§ 5
Kerkhoffs, A. Burgem.	3
Klooster Regina Pacis Zusters Oblaten v. O. L.	
Vrouw Hemelvaart	1
Raadhuis	2
Retraite Huis Aalbeek	7
Rijkstelegraafkantoor.	
Schillings, J. J. Leider Zuid-Limb. Tooneel, Rijksweg	10
Valkenburg, Ant. Wapenfabrikant, Dorpstr. 98	8
Wagemans, E. J. M. Autoverh., Provincialew. B 111	9
Widdershoven, A. Hoofd der school	4

5 Artikel 'Door donker Limburg', Limburgsch Dagblad (LD) van 27 oktober 1939, te raadplegen via www.delpher.nl/nl/kranten

6 De Aalbeekse Marie Pisters (1903-1993), die als kind in de Kaalstreek woonde, vertelde dat ze als meisje met enkele koeien van haar vader langs de bermen moest gaan. Dat deed ze met tegenzin - vader Pisters vond het niet nodig om een wei te kopen of pachten.

7 De huidige Wissengrachtweg en Raadhuisstraat.

8 'Hoe God verdween uit Jorwerd', Geert Mak, 1996

9 Telefoongids Nederland, onder Valkenburg, 1922, klik hier: [delpher](http://delpher.nl).

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas

Aalbeek na 1900

Met de komst van de *automatische bereikbaarheid* eind jaren dertig kreeg Hulsberg netnummer 4405, toen nog zonder 0 ervoor. Opnieuw werden daarbij alle abonneenummers herzien: het retraitshuis kreeg 201 en toneelmeester Schillings had 281. De familie Janssen op adres Aalbeek A 11 was de derde met telefoon in 1941. De heer F.H. Beuskens te Aalbeek A 29 was vierde in 1950.

Snelverkeer

De toneel- en schoolmeester maakte een foutje met de vermelding *Rijksweg* achter zijn naam. Zijn huis uit 1930 lag destijds weliswaar aan de doorgaande weg, maar dat was een provinciale weg, geen rijksweg. Het huis draagt tegenwoordig het adres Nieuwenhuysstraat 2. Dat dit huis toen wel en nu niet meer aan een provinciale weg ligt, hangt samen met de intrede van het gemotoriseerde verkeer in de jaren twintig. Dat zat zo.

De grote bocht met brede vluchtheuvels in de provinciale naar Nuth bestond nog niet - dat was nog een weide. De doorgaande weg Meerssen-Amstenrade liep vanuit Haasdal langs het koetshuis en klooster in Aalbeek, linksaf via Nieuwenhuysstraat en rechtsaf over de Ruijtersweg naar Hunnecum. Deze weg, die in 1861 samen met de zijtak Aalbeek-Valkenburg de status van provinciale weg had gekregen¹⁰, liep dus voorlangs huize Schillings.

In juni 1925 is het wegvak Aalbeek-Hunnecum geasfalteerd¹¹ als eerste weg in de buurtschap, mogelijk zelfs een primeur voor de gemeente Hulsberg. In hetzelfde jaar startten de busdiensten Hoensbroek-Aalbeek-Maastricht met een "Chevroletwagen plaatsbiedend aan 16 personen" en Bunde-Meerssen-Aalbeek-Nuth met een "Opel-wagen plaats biedend aan 28 personen"¹². Door het bochtenwerk, de hellingen en het slechte uitzicht (klooster) was de kruising in Aalbeek voor het snelverkeer een gevaarlijke verkeerslocatie. Hoewel de gemeente hier een maximum snelheid van 15 km/uur had ingesteld, terwijl elders 25 km/uur gold¹³, waren er regelmatig ongevallen.

Een priester door een auto overreden.
Te Aalbeek is de 80-jarige pater F. X. Ruef, professor in de scheikunde aan het St. Ignatiuscollege te Valkenburg, toen hij zijn brevier biddend, uit den tuin op de buitenplaats der paters kwam gewandeld, door een auto overreden en vreeselijk verminkt. De priester stierf een half uur later.

1925

Door de toename van het snelverkeer werd de situatie onhoudbaar en in 1933 is de ruime bocht in de Aalbekerweg aangelegd¹⁴. De provincie sloot deze nieuwe weg officieel voor rijwielverkeer, omdat de fietspaden toen in gebruik werden genomen. Op een foto van het klooster van midden jaren dertig zien we op de voorgrond de destijds

10 Staatscourant 22 juni 1861

11 Limburgsch Dagblad (LD) 25-06-1925

12 Busdiensten Hoensbroek-Maastricht (LK 14-02-1925) en Bunde-Nuth in 1925 (LK 26-06-1925).

13 Besluit gemeenteraad over lagere maximum snelheid bij het klooster, LK 12-02-1925

14 Grondwerken voor aanleg nieuwe weg Aalbeek-Nuth, LD 14-04-1933

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas Aalbeek na 1900

glodnieuwe wegen met verse witte wegmarkering. Wie goed kijkt ziet dat sindsdien nog het een en ander is veranderd aan het kruispunt. Het huis van Schillings stond rechts, net buiten beeld.

Overigens is pas in 1954 het beheer van de Ruijtersweg van de provincie aan de gemeente overgedragen.

Elektificatie

Op 24 februari 1922 werd Aalbeek aangesloten op het provinciale elektriciteitsnet. Het dorp Hulsberg volgde op 4 maart van dat jaar¹⁵. De houten elektriciteitspalen werden ook gebruikt voor telefonie en - plaatselijk - straatverlichting. Ze bleven in het straatbeeld aanwezig tot medio jaren 1970. Dat er stroom was vanaf 1922 betekende overigens niet dat iedereen direct een aansluiting nam. Daarvoor moest je immers leidingen en stopcontacten in huis laten aanleggen, en van plan zijn elektrische apparaten te kopen. In 1923 telde de gemeente 160 aansluitingen op een totaal van 321 huizen¹⁶. Kennelijk was stroom in huis in 1941, volgens die verhuuradvertentie, nog een aanprijzing waard. Het huis op adres Aalbeek 22 was in 1928 gebouwd en waarschijnlijk direct al voorzien van een stroomaansluiting.

Langs de Ruijtersweg heeft de aanleg van stroom veel langer geduurd. In april 1936 dient namelijk Hubert Herveille (1894-1955) een verzoek in bij de gemeente om ook de woningen aan die straat te elektrificeren¹⁷. Vanwege het geringe aantal woningen daar wordt het verzoek niet direct ingewilligd. Dat betekent overigens ook dat die weg geen straatverlichting had en dus een nogal donkere steeg was. Buurtbewoners hebben in november 1938 samen een verzoek bij de gemeente ingediend voor "een paar

---

15 Overzicht vorderingen elektrificatie, LK 15-05-1922

16 Stand van zaken elektrificatie Hulsberg, LD 11-09-1924, en gegevens Volkstelling 1920

17 Behandeling verzoek Herveille voor aanleg stroomnet Ruijtersweg, LD 29-04-1936

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas Aalbeek na 1900

lichtpunten" langs de Ruijtersweg¹⁸. Dit werd afgewezen vanwege het beperkte verkeer. Diezelfde maand lezen we over deze kwestie een zure brief in de krant van een anonieme abonnee uit Aalbeek. Herkennen we hierin de scherpe pen van toneel- en schoolmeester Schillings?

Waterleiding en riolering

In Schimmert werd in 1925 begonnen met de bouw van de design-watertoren¹⁹. De gemeente Hulsberg kreeg tussen 1925 en 1935 aansluiting op het drinkwaternet. Bij het graven van de sleuven is nog gebruik gemaakt van werklozen in het kader van de werkverschaffing. De riolering kwam in Aalbeek vanaf 1932, eerst aan de Aalbekerweg, en pas in 1954 in de Nieuwenhuysstraat. Bij de reconstructie van de Nieuwenhuysstraat in 1974 werd die riolering weer geheel vervangen door grotere buizen. Rond die tijd kwam ook het aardgas eindelijk via leidingen de huizen binnen (Limagas). De kolenboer reed niet meer na de sluiting van de mijnen.

Net als bij de elektrificatie en telefonie geldt dat veel huishoudens pas vele jaren later van leidingwater en riolering gebruik zijn gaan maken. Deze voorzieningen kostten geld en ze werden in de sobere vooroorlogse samenleving als (overbodige) luxe gezien. Sommige boeren lieten de waterleiding aanvankelijk alleen in de stal aanleggen. Daar was het waterverbruik immers het grootste. Timmermansbedrijven en bakkers lieten echter vrij snel, begin jaren 1920, al elektromotoren plaatsen om hun productiecapaciteit te vergroten of op arbeidskosten te besparen²⁰.

Adressering

Waar lag dat adres Aalbeek 22 nu precies? De manier van adresseren week indertijd geheel af van wat we nu gewend zijn. Adressen bestonden uit een kadastrale wijkletter en een volgnummer. Voor Aalbeek was de wijkaanduiding de letter A, voor Hulsberg-dorp werd B gebruikt, voor de Heek C en voor Arensgenhout D. Het deel van Arensgenhout ten noorden van de Mesweg en oosten van de Diepestraat had overigens ook de letter A.

De adressen in Aalbeek werden vanuit Hulsberg olopend genummerd, beginnend met A 1. Dat adres was het garagebedrijf Janssen (hoek Kersenboomkensweg/Aalbekerweg). Aalbeek begon dus al in wat nu de bebouwde kom van Hulsberg is.

¹⁸ Behandeling verzoek bewoners over lichtpunten langs de Ruijtersweg, LK 8-11-1938

¹⁹ Bouw van de watertoren Schimmert vorderde gestaag, LD 29-12-1925

²⁰ Dit blijkt uit aanvragen voor een hinderwetvergunning die de gemeente Hulsberg kreeg voor elektromotoren. Zie het document Inventaris [Gemeente Hulsberg, 1776 - 1953 - Rijckheyt](#).

Van kiezel en kolen naar asfalt en aardgas Aalbeek na 1900

Ter hoogte van de S-bocht bij de Bosscherweg lag nummer A 11. Het bovenhuis dat te huur stond op nummer A 22 lag boven een winkel; tegenwoordig is dat Aalbekerweg 81. We zagen al dat Nieuwenhuysstraat 2 (Schillings) destijds A 30 was. Halverwege de latere Ruijtersweg lag A 50 (Herveille). Café Hendriks had nummer A 55. Op de Haasdallerweg, bij het nog bestaande puthuisje, stond de teller op A 61. In de Aalbeker Hel lag nummer A 64 (Helwig). Hogere huisnummers met A lagen niet in Aalbeek. Bijvoorbeeld Arensgehout A 67 lag aan de Diepestraat en Hulsberg A 111 aan de Aalbekerweg ter hoogte van de Schoolstraat.

De nieuwe adressering van straatnaam en huisnummer is overigens niet abrupt ingevoerd. Rond 1950 zien we mengvormen als "Aalbekerweg A 1". En zo ligt café Hendriks voor de oorlog op Aalbeek A 55, na de oorlog adverteert men met Nieuwenhuysstraat 55. Tegenwoordig is het huisnummer van dat pand nr. 15. Kennelijk was het even wennen, maar de post werd toch wel correct bezorgd.

Straatbeeld na 1975

Met de ingrijpende reconstructie van de Nieuwenhuysstraat en Aalbekerweg in de jaren zeventig verdwenen ook de markante houten palen voor de stroom en (vaste) telefoon uit het straatbeeld. De draden gingen ondergronds. Deze palen, die een soort langgerekte A vormden, hadden ook typische straatlantaarns, bovenop aan een stang. Het straatbeeld is in wezen daarna niet veel meer veranderd, of het moeten de TV-antennes op de daken zijn die rond 1990 overbodig raakten met de aanleg van kabel-TV.

Edwin Verheijen, november 2015